

Κυβερνητική, Αμερικανικός Δομολειτουργισμός και η Μαρξιστική Εκδοχή

Φίλιππος Νικολόπουλος*

Ι. Η Γέννηση της Κυβερνητικής και το στοιχείο της διαλεκτικής.

Αν και η κυβερνητική μεταπολεμικά γίνεται ολοένα και πιο γνωστή σε κύκλους ειδικών επιστημόνων, δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι ότι οι ασχολούμενοι μαζί της, ή έστω αυτοί που κάνουν ειδικές αναφορές σ' αυτήν, έχουν πλήρως κατανοήσει τον *διαλεκτικό χαρακτήρα των βασικών θεωρητικών αξόνων* αυτής της επιστήμης. Η "Κυβερνητική επανάσταση", που είναι άμεσα συνδεδεμένη με την λεγόμενη δεύτερη "βιομηχανική επανάσταση", για πολλούς ξεκίνησε και παρέμεινε στηριζόμενη σ' ένα "θετικίστικο" επιστημονικό πνεύμα, που κάθε άλλο παρά χαρακτηρίζεται από διαλεκτικά στοιχεία, τουλάχιστον, όπως τα γνωρίζουμε μέσα απ' την μελέτη της Χεγκελιανής σκέψης και παραπέρα του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Κατ' αυτή την τελευταία άποψη το κυβερνητικό μοντέλο είναι πιο κοντά στην τεχνοκρατική προσέγγιση των πραγμάτων, που δεν έχει σχέση με την παράδοση της διαλεκτικής σκέψης, όπως παραπάνω την προσδιορίσαμε.

* Ειδικός επιστήμονας στην Κοινωνιολογία, Πανεπιστήμιο Κρήτης.

Ωστόσο αυτό ακριβώς το διαλεκτικό στοιχείο είναι εκείνο, που μας δίνει το δικαίωμα να απειραθούμε να βρούμε σημεία συγκερασμού ή τουλάχιστον σύγκλισης μεταξύ του κυβερνητικού μοντέλου κι ορισμένων διαστάσεων του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Και σκεφτόμαστε έτσι με την προϋπόθεση ότι *πρώτο*, συλλαμβάνουμε το νόημα της διαλεκτικής ευρύτερα από την λεγόμενη "Μαρξιστική διαλεκτική". Πράγματι η *σύγχρονη επιστημονική διαλεκτική*, που χαρακτηρίζεται απ' τις δύο βασικές αρχές της *δυσαικότητας*, (διάλογος μεταξύ θέσεων, που στην ιστορία της φιλοσοφίας θεωρούνταν εκ διαμέτρου αντίθετες), και της *συμπληρωματικότητας* (συνύπαρξη δύο καταστάσεων, που λογικά αίρουν η μια την άλλη και δεν οδηγούν σε μια έννοια σύνθεσης χεγκελιανού τύπου), δεν είναι ακριβώς ή ίδια με την μαρξιστική και το βασικό διαλεκτικό σχήμα "Θέση – Αντίθεση – Σύνθεση", εγγελιανής προέλευσης, το θεωρεί δογματικό κατάλοιπο². *Δεύτερο*, δε δεχόμαστε τη μαρξιστική θεωρία in globo ως "μοναδικά σωστή" αντίληψη του κόσμου και της ιστορίας. Αντίθετα μπορούμε να την προσεγγίζουμε με κριτικό πνεύμα και ν' αναζητούμε δυνατότητες συμπλήρωσης ή συγκερασμού της με άλλα σύγχρονα αναλυτικά ή ερμηνευτικά σχήματα και επιστημονικές κατακτήσεις. Η ίδια η μαρξιστική σκέψη εμπεριέχει το στοιχείο της *διαρκούς κριτικής αναζήτησης*, που είναι ασφαλής εγγύηση της μη κατάληξης της σ' αποστεωμένα "οιονεί θεολογικά" δογματικά σχήματα.

Ο τυπικός ιδρυτής της κυβερνητικής επιστήμης θεωρείται ο Wiener, αν και πριν απ' αυτόν δεν έλλειψαν επιστημονικές έρευνες προς την κατεύθυνση των αρχών και σκοπών της³. Η κυβερνητική γενικά θεωρείται η επιστήμη της διεύθυνσης και της επικοινωνίας του κόσμου των μηχανών και των έμβιων όντων.

Σημαντικό πάλι ή καθοριστικό ακριβέστερα σημείο αναφοράς της είναι τα αυτορυθμιζόμενα συστήματα αρνητικής ανάστροφης σύνδεσης ή απλά ανάδρασης⁴. Η επικοινωνία δηλαδή, ο έλεγχος και η διεύθυνση του παραπάνω κόσμου επιτυγχάνεται με τον μηχανισμό "εισορών-εκροών-ανάδρασης", με τον οποίο δίδεται ακριβής πληροφόρηση στον μηχανισμό αποφάσεων γύρω απ' τη δομή και τις εσωτερικές κινήσεις ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος και γίνεται έγκαιρη προσαρμογή αυτού του μηχανισμού στις μεταβολές του προηγούμενου.

Έτσι ένας πληρέστερος ορισμός της κυβερνητικής επιστήμης θα μπορούσε να είναι ο εξής: *Μελέτη και ανάλυση των αυτορυθμιζόμενων μηχανισμών ανάδρασης, με τους οποίους μπορούμε να επιτύχουμε την κατά το δυνατόν αποτελεσματικότερη επικοι-*

ωνία, έλεγχο και διεύθυνση του κόσμου των μηχανών, των έμβιων όντων και της ανθρώπινης κοινωνίας. Ας σημειωθεί ότι η κυβερνητική ξεκίνησε κυρίως απ' τον χώρο της μηχανικής και της τεχνικής και σε μεταγενέστερα στάδια ανάπτυξης και εφαρμογής της πέρασε στο χώρο των κοινωνικών επιστημών. Βέβαια οι ποικίλες θεωρητικές και φιλοσοφικές προεκτάσεις της νέας επιστήμης είναι πλούσιες: Η έννοια π.χ. του "θερμοδυναμικού τέλους του κόσμου" και γενικότερα θεωρητικός προβληματισμός πάνω στο φαινόμενο της εντροπίας, προβληματική πάνω στη συνάντηση του καθοδικού ρεύματος της εντροπίας, ως ρεύματος υποβάθμισης της ενέργειας, με το ανοδικό ρεύμα της έμβιης ύλης (ορθογένεση), προβληματική πάνω στη διατήρηση της πνευματικής ελευθερίας και της ανεξαρτησίας της ανθρώπινης σκέψης μπροστά στο ενδεχόμενο λειτουργίας μιας "μηχανής διακυβέρνησης των ανθρώπων" κ.ά. Ωστόσο πέρα από τις οποιεσδήποτε προεκτάσεις της, σκοπός της κυβερνητικής ήταν και παραμένει η ανάπτυξη μιας συγκροτημένης μεθοδολογίας δράσης για τον άνθρωπο, με την οποία ο τελευταίος μπορεί να βοηθηθεί στον έλεγχο και τη διεύθυνση ενός σύνθετου, πολύπλοκου και μεταβαλλόμενου κόσμου, που τον περιβάλλει.

Ο βαθύτερος δηλαδή σκοπός είναι πρακτικός, θετικός και πάντα επιβλητικός των προθέσεων και των δυνατοτήτων του ίδιου του ανθρώπου. Βέβαια το άνθρωποκεντρικό στοιχείο δεν πρέπει να νοηθεί αναγκαστικά μέσα στα πλαίσια ενός "ανθρώπινου ρατισμού", που λειτουργεί κατά τρόπο απεριόριστα κυριαρχικό απέναντι στα άλλα τμήματα της φύσης. Ο ανθρώπινος έλεγχος και διεύθυνση μπορεί να νοηθεί στα πλαίσια ενός πνεύματος συλλειτουργίας με τα άλλα τμήματα της φύσης. "Δεν ελέγχω για να καταπιέσω ή να εκμεταλλεύομαι τον κόσμο, που με περιβάλλει, αλλά για να διευθετήσω με περισσότερη ισορροπία τη σχέση της δικής μου ύπαρξης με τις άλλες υπάρξεις. Επίσης ελέγχω για να υποβοηθήσω την νομιμοποιημένη δυνατότητα προστασίας μου πάνω στις άλλες υπάρξεις, ακόμη κι όταν απειλούνται από καθαρά φυσικά αίτια κι όχι από δικές μου (ανθρώπινες) καταστρεπτικές παρεμβάσεις". Το "ελέγχειν" λοιπόν έρχεται κοντά στην έννοια του "αγαπάν" και η "έγνοια" (sorge) του χαϊντεγκεριανού "dasein" συναντά πειστικά την έννοια της "φροντίδας" (besorge) και της "πρόνοιας" (fursorge)^{4a}. Και νομίζω ότι οι παραπάνω διευκρινήσεις είναι αναγκαίες μπροστά στη φιλοσοφία των ολοένα και πιο πειστικών οικολογικών αιτημάτων της εποχής μας, που στέκονται σαφώς επιφυλακτικά απέναντι σ' ορισμένα, τουλάχιστον, είδη άνθρωποκεντρισμού για να μη πω σε κάθε εί-

δος ανθρωποκεντρισμού).

Ο Wiener όμως κι οι πρώτοι Αμερικανοί “Κυβερνητικοί” είδαν τη νέα επιστήμη εκ διαμέτρου αντίθετη με το πνεύμα του διαλεκτικού και ιστορικού υλισμού. Τη θεώρησαν ως επιστημονική προσέγγιση που αναιρεί κι εξουδετερώνει πλήρως τη συνολική μαρξιστική κοσμοαντίληψη. Μ’ αυτή την έννοια ήταν η “Επαναστατική” νεοθετικιστική απάντηση του αντιμαρξιστικού δυτικού κόσμου απέναντι στη μαρξιστική πρόκληση. Μια απάντηση που ήθελε να πιστεύει ότι δεν τρέφει αυταπάτες σχετικά με την ποιοτική διαφοροποίηση του κόσμου με ανιούσα κατεύθυνση – βασισμένη στην αρχή της εξελικτικής προόδου και τους νόμους της διαλεκτικής –, ούτε συγχέει το “επιθυμητό” του οράματος μιας “ειδυλλιακής”, τέλεια διαρθρωμένης κοινωνίας με το “εφικτό” των ανθρώπινων δυνατοτήτων, επιστημονικά-θετικά διερευνημένων πάνω στη διάρθρωση και λειτουργία του κοινωνικού συστήματος και ακόμα παραπέρα πάνω στην απόδοση κάθε άλλης επιστημονικής δραστηριότητας. Αυτό που πρωταρχικά φαινόταν πως ενδιέφερε, ήταν η *επιστημονική δυνατότητα ελέγχου ανθρώπων και μηχανών*, μια δυνατότητα που, ευρισκόμενη στα χέρια ενός κέντρου αποφάσεων, του αύξανε την ικανότητα και την αποτελεσματικότητα διακυβέρνησης. Οι δραστηριότητες, οι επιδιώξεις, κι η συνολική λειτουργία αυτού του κέντρου συλλαμβάνονταν τεχνοκρατικά, έξω από κοινωνικούς καθορισμούς και πολιτικούς προσδιορισμούς, έξω από την κυρίαρχη αντίθεση των δυνάμεων του παγκόσμιου κεφαλαίου και των ανερχόμενων εργαζομένων τάξεων, που το αντιστρατεύονταν. Ουσιαστικά όμως επρόκειτο για κέντρο αποφάσεων, που αφηνόταν να εννοηθεί ότι πρέπει να λειτουργεί στη Δύση στα πλαίσια του υπάρχοντος “φιλελεύθερου” οικονομικού συστήματος. Κατά συνέπεια πίσω από τη δήθεν θετικιστική ουδετερότητα του “κυβερνητικού” μοντέλου, κρύβονταν σαφείς ταξικοί προσανατολισμοί. Ο Wiener ήταν γνωστό ότι ήταν ένας “δεδηλωμένος” αντικομμουνιστής⁵.

II. Η Κυβερνητική, ή έννοια της εντροπίας και η πληροφορική.

Η πληροφορική μπορούμε να πούμε ότι αποτελεί βασικό κεφάλαιο της κυβερνητικής, έτσι που δεν θα ήταν υπερβολή, αν εκφράζαμε την άποψη ότι η αξιολόγηση κι αξιοποίηση της “πληροφορίας” αποτελεί βασικό στοιχείο της συνολικής λειτουργικής ενός αυτόματου μηχανισμού ή ενός συστήματος με κύκλωμα επι-

στροφής ή ανάδρασης. Επίσης η πληροφορική συνδέεται με τις δυο πρώτες αρχές της θερμοδυναμικής ή αρχές του Carnot. (Σύμφωνα με την πρώτη αρχή η ποσότητα ενέργειας σ' ένα απομονωμένο σύστημα παραμένει πάντα σταθερή. Σύμφωνα με τη δεύτερη, που συχνά ονομάζεται και αρχή της "υποβάθμισης της ενέργειας" ή αρχή της εντροπίας, οι μεταβολές των πραγμάτων είναι μη αναστρέψιμες και κατά τη διάρκειά τους παρατηρείται, σε μακροσκοπικό τουλάχιστον επίπεδο, υποβάθμιση της ενέργειας που περικλείουν, χωρίς φυσικά το συνολικό ποσό ενέργειας να μειώνεται).

Ένα σύστημα ανάστροφης σύνδεσης προσαρμόζεται σωστότερα στο περιβάλλον του, όσο περισσότερο κι όσο καλύτερα είναι πληροφορημένο για την κατάσταση και τις μεταβολές, που πραγματοποιούνται στο προηγούμενο. Η προσαρμογή είναι επιτυχής, όταν ακριβώς οι εκροές του (outputs) ανταποκρίνονται στις εισροές του (inputs) – στις οποίες περιλαμβάνονται και οι πληροφορίες για τον εξωτερικό κόσμο –, μέσω της διαδικασίας της ανάδρασης. Η επιτυχής προσαρμογή όμως, που στηρίζεται στην ακριβή πληροφόρηση, σημαίνει εξοικονόμηση ενέργειας ή, στην κυβερνητική "γλώσσα, χαμηλότερη δυνατή ανάλωση αρνητικής εντροπίας⁶. Η αρνητική εντροπία μένει σταθερή ή ελαττώνεται, γιατί συμβατικά την λαμβάνουμε ως αντίθετο μέγεθος της εντροπίας, που μένει σταθερή ή αυξάνεται. $N = -S$, όπου $S =$ εντροπία, και $N =$ αρνητική εντροπία. Όταν λέμε λοιπόν ότι μ' ένα κατάλληλο μηχανισμό εξοικονομούμε ενέργεια σ' ένα συγκεκριμένο σύστημα", εννοούμε ότι περιορίζουμε την αύξηση του δείκτη εντροπίας του ή, το αντίθετο αλλά ουσιαστικά το ίδιο, περιορίζουμε τον δείκτη της αρνητικής του εντροπίας.

Έτσι η πληροφορία ισοδυναμεί με αρνητική εντροπία κι όσο περισσότερο είναι συσσωρευμένη σ' ένα σύστημα, τόσο πιο πολύ το τελευταίο εξοικονομεί ενέργεια ή ακριβέστερα ανακόπτεται η υποβάθμιση της ενέργειάς του, καθώς προσπαθεί να προσαρμοστεί στο περιβάλλον και να πραγματοποιήσει τους σκοπούς του. Τα παραπάνω έχουν και ακριβή μαθηματική έκφραση:

$$S = K \log P, \quad I = K \log \frac{P_0}{P_1} \quad S_0 = K \log P_0, \quad S_1 = K \log P_1,$$

$S_1 < S_0$, όπου $S =$ εντροπία, $I =$ πληροφορία, $K =$ σταθερά Boltzman – Plank, $K = 3,32$, αν η πληροφορία εκφράζεται σε bits, $P =$ αριθμός δυνατών "μικροκαταστάσεων ή των λεγομένων "complexions" του Plank", που είναι οι "μικροσκοπικές μεταβολές" που

συμβαίνουν σ' ένα φυσικό σύστημα (θέση και ταχύτητα ατόμων, κατάσταση μοριακών δομών κ.α.) και που αδυνατούμε να τις μετρήσουμε εργαστηριακά $P_0 =$ δυνατές διαφορετικές περιπτώσεις πριν απ' τη λήξη της πληροφορίας, $P_1 =$ δυνατές διαφορετικές περιπτώσεις μετά τη λήψη της πληροφορίας. Αλλά στη συνέχεια μπορούμε να θεωρήσουμε τις δυνατές περιπτώσεις, πριν ή μετά τη λήψη της πληροφορίας, σαν "μικροκαταστάσεις", οπότε μετά τη λήψη της πληροφορίας ένα μέρος των μικροκαταστάσεων εξαλείφεται (αφού πάντα $P_1 < P_0$).

Αφού όμως η εντροπία είναι ανάλογη με τον συνολικό αριθμό των μικροκαταστάσεων, ή μείωση των τελευταίων προκαλεί κι ελάττωση της εντροπίας. Επομένως όσο ψηλότερο δείκτη πληροφόρησης έχουμε, πράγμα που σημαίνει αυτόματα περιορισμό των "μικροκαταστάσεων" μετά τη λήψη της πληροφορίας, τόσο ελάττωση της εντροπίας παρατηρείται ή, με άλλα λόγια, τόσο λιγότερο αρνητική εντροπία αναλίσκεται).

Ας σημειωθεί ότι η δεύτερη αρχή του Carnot, η περί εντροπίας δηλαδή, μπορεί να γενικευτεί με την έννοια ότι ο οποιοσδήποτε αυξημένος δείκτης πληροφόρησης δεν μπορεί να συντελέσει ώστε το συνολικό άθροισμα (αρνητική εντροπία + πληροφορία) να μην ελαττώνεται, αν δεν μένει σταθερό. Αυτό συμβαίνει, γιατί πρέπει να ληφθεί υπ' όψη η αρνητική εντροπία, που αναλώθηκε για την απόκτηση της πληροφορίας, όπως κι εκείνη που θ' αναλωθεί για την πραγματοποίηση των υλικών όρων της αξιοποίησης της πληροφορίας σ' επίπεδο δράσης.

Με άλλα λόγια η οποιαδήποτε υψηλή πληροφόρηση δεν μπορεί να ανακόψει οριστικά το υποβαθμιστικό ρεύμα της ενέργειας, που κατά τον Wiener και άλλους θα τείνει να φέρει την ποσότητα της αρνητικής εντροπίας ολόκληρου του σύμπαντος στο μηδέν. Πρόκειται δηλαδή για μια προέκταση της δεύτερης αρχής του Carnot σε συμπαντικό επίπεδο, προέκταση που σαφώς αποκτά μια φιλοσοφική διάσταση και οδηγεί στην "εξαγγελία" του λεγόμενου "θερμοδυναμικού θανάτου" του σύμπαντος!

Ωστόσο η παραπάνω προέκταση δε γίνεται εύκολα δεκτή, γιατί η δεύτερη αρχή του Carnot κυρίως επαληθεύεται σε μακροσκοπικό κι όχι συμπαντικό επίπεδο. Ακόμη, το απόλυτο μηδέν είναι ένα όριο προς το οποίο το σύμπαν μπορεί να τείνει να φτάσει, αλλά δεν το φθάνει ποτέ, κι έτσι η ενεργειακή υποβάθμιση του προηγούμενου δεν αίρει την αιωνιότητά του.

Φυσικά η οποιαδήποτε ενεργειακή υποβάθμιση αυξάνει τον δείκτη αταξίας κι αποδιοργάνωσης ενός συστήματος. Για να επιτευχθεί, στη συνέχεια, μια εκ νέου οργανωτική συγκρότηση του

συγκεκριμένου συστήματος, χρειάζεται μια μεγάλη ποσότητα πληροφορίας, πράγμα που σημαίνει ανάλωση αρνητικής εντροπίας⁷, που απαιτείται για την απόκτηση της προηγούμενης, όπως και για την πραγματοποίηση των υλικών όρων αξιοποίησής της σ' επίπεδο δράσης. (Η ακριβής μαθηματική διατύπωση είναι: $I = K \log P'/P$, όπου P' = νέες καταστάσεις με μεγαλύτερο δείκτη αταξίας, P = αρχική κατάσταση, και $P < P'$).

Το φαινόμενο όμως της ζωής και ιδιαίτερα η εξέλιξη της ανθρώπινης κοινωνίας, παρουσιάζουν μέσα στη ροή του φυσικού-εξελικτικού χρόνου-σ' ένα επίπεδο δηλαδή διαδοχής φυσικών μεταβολών, που δεν είναι αναστρέψιμες, – και όχι νευτώνειου, αφηρημένου και συμβατικού, μια ανοδική κατεύθυνση, αντίθετη απ' την καθοδική της αρνητικής εντροπίας. Ο Τεγιάρ ντε Σαρντέν πάνω σ' αυτό είχε γράψει χαρακτηριστικά: “Η ζωή παρμένη στο σύνολό της εκδηλώνεται σαν ένα αντίθετο ρεύμα προς την εντροπία. Στο δρόμο αυτό της ύλης προς τον θάνατο, όλα γύρω μας μοιάζουν να κατεβαίνουν εκτός απ' τη ζωή”.

Αυτή η τάση έχει σχέση κατά πάσα πιθανότητα με την ίδια την ποιοτική σύνθεση της δομής της ύλης του έμβιου όντος και ιδιαίτερα του ανθρώπινου εγκεφάλου, που αποτελεί το τελειότερο σύνθετο φυσικό σερβομηχανισμό που γνωρίζουμε. Η ποιότητα και η συνθετότητα της δομής της ύλης του έμβιου όντος παρουσιάζει μια συνεχή αύξηση, καθώς ανεβαίνουμε τις βαθμίδες της βιολογικής εξέλιξης. Αυτό είναι κάτι που ενδιαφέρει άμεσα την κυβερνητική, αφού ασχολείται με δυναμικά συστήματα ανάστροφης σύνδεσης και μελετά τους τρόπους, με τους οποίους αυτά τα συστήματα, ως τεχνητά συστήματα, μπορούν ν' αυξήσουν την αποτελεσματικότητά τους σε σχέση με την προσαρμογή στο περιβάλλον τους. Το παράδειγμα λοιπόν της ποιότητας της δομής συγκεκριμένης έμβιας ύλης με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ικανότητες, που θυμίζουν ένα πολύπλοκο και σύνθετο σερβομηχανισμό, δεν μπορεί παρά να λαμβάνεται σοβαρά υπ' όψη απ' τις οποιεσδήποτε έρευνες των “κυβερνητικών”, που σκοπεύουν τη βελτίωση και τη μεγαλύτερη δυνατή απόδοση των μηχανισμών ανάστροφης σύνδεσης.

Από την άλλη, η παραπάνω διαπίστωση της ανοδικής τάσης του παλμού της ζωής ενάντια στην καθοδική τάση της εντροπίας δίνει το δικαίωμα, σ' επίπεδο ανθρώπινων διεργασιών, να μην αποκλείουμε καταρχή τη διαλεκτική ανοδική κίνηση της συνολικής κοινωνικής οργάνωσης, μέσα απ' την πάλη και τον ανταγωνισμό κοινωνικών ομάδων και οικονομικών συμφερόντων, πράγμα που εμπεριέχεται στον πυρήνα της μαρξιστικής διαλεκτικής

αντίληψης για την Ιστορία.

Αν γίνει δεκτό λοιπόν ότι η ζωή κι ο άνθρωπος αντιστέκονται στο υποβαθμιστικό ρεύμα, που τείνει να πάρει συμπαντικές διαστάσεις, η παραπέρα μελέτη και σύλληψη των "μυστικών" της έμβιας ύλης και ιδιαίτερα του τελειότερου φυσικού σερβομηχανισμού που γνωρίζουμε, του ανθρώπινου δηλ. εγκεφάλου, μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά στην ενδυνάμωση και την καλύτερη δυνατή οργάνωση αυτών ακριβώς των αντιστασιακών φραγμών. Ο άνθρωπος διδασκόμενος από τον τρόπο λειτουργίας των "ζωντανών σερβομηχανισμών", μπορεί ακριβώς να δυναμώσει τις οργανωμένες του αντιστάσεις ενάντια στο ρεύμα της ενεργειακής υποβάθμισης, βελτιώνοντας τη δυνατότητά του για "κυβερνητική" αυτοδιεύθυνση και έλεγχο του κόσμου που τον περιβάλλει – φυσικά αυτό δεν πρέπει να ερμηνευθεί σαν "ρομποτάρισμα" του ανθρώπινου κόσμου και σαν κατακτητική μανία προς το περιβάλλον και την φύση, γιατί το μεν πρώτο αντιτίθεται στην πνευματική και συνειδησιακή ελευθερία κι ανεξαρτησία, η δε δεύτερη στο σοβαρό αίτημα του σεβασμού της οικολογικής ισορροπίας και της μείωσης των εξουσιαστικών τάσεων του ανθρώπου πάνω στη φύση και το περιβάλλον του –.

Έτσι ο άνθρωπος αυξάνει τις προϋποθέσεις για την προοπτική της διαλεκτικής ανοδικής του πορείας, που δεν είναι τόσο αυστηρά νομοτελειακή, όσο τη νόμιζαν αρχικά οι Marx και Engels, αλλά πραγματοποιείται μέσα σε μια κατάσταση, όπου οι ελεύθερες επιλογές, οι μη προκαθορισμένες κινήσεις, ή ανθρώπινη βούληση και οι τυχαίοι παράγοντες παίζουν σαφώς το ρόλο τους. Η παρέμβαση λοιπόν του Ιστορικού και πολιτικού υποκειμένου, εμπλουτισμένη με τις δυνατότητες των κυβερνητικών μηχανισμών διεύθυνσης και ελέγχου, μπορεί ν' αποβεί ισχυρότερη και αποτελεσματικότερη.

Τότε θα είμαστε μπροστά σ' ένα γεφύρωμα της κυβερνητικής με τη διαλεκτική. Η πρώτη θα συνεισφέρει στον αγώνα της δεύτερης ν' ανοίγει ολοένα και πιο βαθούς δρόμους συνειδητής παρέμβασης του Ιστορικού υποκειμένου στην κοινωνικοπολιτική διαδικασία και ιδιαίτερα στην ανοδική εξελικτική διαδικασία της ανθρώπινης κοινωνίας, – σ' όποιο βαθμό σε κάθε περίπτωση διαπιστώνεται με κάποια κριτήρια ανοδική. Και θα συνεισφέρει μειώνοντας την απώλεια αρνητικής εντροπίας, αντίθετα αυξάνοντας την αποτελεσματικότητα της δράσης με αρτιότερο σύστημα πληροφόρησης κι επιταχύνοντας διαδικασίες, που θα μπορούσαν να θεωρηθούν κοινωνικά δημιουργικές και προοδευτικές. Η διαλεκτική με άλλα λόγια της ζωντανής φύσης θα τροφοδοτεί την "κυ-

βερνητική” αναβάθμιση κι αυτή με την σειρά της θα ενισχύει τη συνειδητή ανθρώπινη πορεία, όπως αυτή μπορεί να προσεγγισθεί απ’ τη σκοπιά του ιστορικού υλισμού. Στο σημείο αυτό δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι κατ’ αυτό τον τρόπο ο ίδιος ο χαρακτήρας της σχέσης κυβερνητικής και ιστορικού υλισμού αποβαίνει διαλεκτικός, αφού μεταξύ τους διαπιστώνονται θετικές αλληλεπιδράσεις⁸.

III. Κυβερνητική, δομολειτουργισμός κι η “ουδετερότητα” του Αμερικάνικου νατουραλισμού.

Βέβαια η Μαρξιστική σκέψη και η κυβερνητική θεωρία, στη μεταξύ τους σύγκριση και συσχέτιση, είναι ένα ευρύ ζήτημα για το οποίο χωρούν ποικίλες προσεγγίσεις. Βασικά όμως μπορούμε να επισημάνουμε δύο κυρίαρχες τάσεις σε σχέση μ’ αυτό.

α) Η μια τάση συγκρίνει και αντιπαραβάλλει τις δυο θεωρίες, πιστεύοντας ότι μεταξύ τους υπάρχει θεωρητικό και μεθοδολογικό χάσμα που εμποδίζει τη σύγκλισή τους. Ακόμη επισημαίνει τις διαφορετικές φιλοσοφικές αφετηρίες των δυο θεωριών, όπως επίσης τα διαφορετικά κοινωνικά πλαίσια γέννησης κι ανάπτυξής τους ή τις πολιτικές τάσεις με τις οποίες ήταν συναρτημένες. Είναι γνωστό ότι η ίδρυση της κυβερνητικής επιστήμης μεταπολεμικά συνδυάστηκε με την ενίσχυση στις Αγγλοσαξωνικές χώρες του πνεύματος του νεοθετικισμού, που ενιδαφερόταν κυρίως για τις διαδικασίες προσαρμογής μηχανισμών και έμβιων όντων στο περιβάλλον τους. Έτσι η κυβερνητική επιστήμη, όπως ξεκίνησε στις Αγγλοσαξωνικές χώρες, είχε χαρακτήρα αντιμαρξιστικό και γενικότερα αντιεπαναστατικό. Έριχνε το βάρος όχι στις διαδικασίες αλλαγής ενός συστήματος, αλλά σ’ αυτές που το προσαρμόζουν σ’ ένα δοσμένο περιβάλλον και το οδηγούν σε μια “κανονική” κατάσταση ισορροπίας.

Ακόμη δεν μπορεί να αποκλεισθεί ότι η προώθηση του πνεύματος του νεοθετικισμού και ειδικότερα των μεθόδων της κυβερνητικής επιστήμης σχετιζόταν με μια υποφώσκουσα σκοπιμότητα να καταδειχθεί ότι το καπιταλιστικό σύστημα δεν είναι αναγκαίο ν’ ανατραπεί, αλλά αντίθετα με την αύξουσα προσαρμοστικότητα του έχει δυνατότητα να διατηρηθεί. Φορείς αυτής της σκοπιμότητας μπορούμε να ανιχνεύσουμε στον χώρο των κατεστημένων κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων του Αγγλοαμερικανικού χώρου, ή ακόμη και σε κέντρα αποφάσεων του παγκό-

σμιου οικονομικού κατεστημένου. Ακόμη σ' αυτές τις ίδιες δυνάμεις μπορεί να αναζητηθεί μια κάπως "ελιτίστικη" πεποίθηση ότι η δυτική επιστήμη και τεχνολογία διαθέτει αναμφισβήτητη ανωτερότητα και μπορεί τελικά να ελέγξει αποτελεσματικά τις οποιεσδήποτε υποτιθέμενες νομοτελειακές ιστορικοκοινωνικές εξελίξεις, (έμμεση απάντηση στην πίστη του "αδήριτου νόμου" του μαρξιστικού δόγματος).

β) Η δεύτερη τάση συγκρίνει τις δύο θεωρίες, χωρίς προκαταλήψεις και δογματικές δεσμεύσεις οποιουδήποτε χαρακτήρα και προέλευσης, και αναζητά κοινά σημεία – τόσο από μεθοδολογική όσο κι από ευρύτερη θεωρητική άποψη –, πάνω στα οποία θα μπορούσε να στηριχθεί μια *συστηματική μεταξύ τους σύγκλιση*..

Η κυβερνητική, όσο περισσότερο επεκτεινόταν σε επιστημονικά πεδία πέρα απ' τους χώρους της τεχνικής και της μηχανικής, τόσο περισσότερο ενίσχυε την δυνατότητά της να παρουσιάζεται ως σύνολο γενικευμένων κι αφηρημένων αρχών, που μπορούν να έχουν εφαρμογή τόσο στην ανόργανη κι έμβια ύλη, όσο και σε ανθρωπογενή συστήματα ή στο ίδιο το συνολικό ανθρώπινο πεδίο νοούμενο ως σύστημα υποδιαϊρούμενο σε υποσυστήματα. Έτσι στο πλαίσιο αυτής της επεκτατικής της τάσης εισήλθε και στον χώρο της σύγχρονης αγγλοσαξωνικής πολιτικής και κοινωνιολογικής θεωρίας. Από την άλλη, ας μη ξεχνούμε και τη θέση της "μπιχεθιοραλιστικής" σχολής ότι ο δανεισμός μεθόδων από άλλες επιστήμες, όπως και η διακλαδική προσέγγιση των πολιτικών φαινομένων, είναι επιβεβλημένες επιλογές, αν θέλουμε σταθερά να επιμένουμε στην αύξηση της "επιστημονικότητας" της πολιτικής επιστήμης^{8α}.

Η συστημική και δομολειτουργική ανάλυση των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων (θεωρίες T. Parsons, D. Easton, G. Almond, Powell, Apter κ.ά.) δεν είναι σε τελευταία ανάλυση παρά ένας μεθοδικός κι ορθολογικός συνδυασμός στοιχείων της κυβερνητικής θεωρίας, (το μοντέλο εισροής – εκροής – επανατροφοδότησης), με τη λειτουργική, τη δομική και τη γενική θεωρία των συστημάτων. Τα παραπάνω αναλυτικά σχήματα φαίνεται όμως ν' αγνοούν την ιστορική δυναμική των κοινωνικοπολιτικών συστημάτων και προπαντός την καθοριστική πάλη των αντιθέσεων, που περικλείουν στους κόλπους τους. Ενδιαφέρονται κυρίως στο ν' αποκαλύπτουν τους τρόπους με τους οποίους ένα πολιτικό σύστημα (Π.Σ.) μπορεί να ισορροπεί σε σχέση με το κοινωνικό περιβάλλον του και τις πιέσεις, που αυτό περικλείει, και συνεπώς μπορεί να το ελέγχει. Ένα άκαμπτο Π.Σ. έχει λιγότερες πιθανότητες επιβίωσης μπροστά στις αυξανόμενες πιέσεις του περιβάλ-

λοντός του, ενώ ένα Π.Σ. με μηχανισμό επανατροφοδότησης περισσότερες, ακριβώς γιατί προσαρμόζεται κι ανταποκρίνεται στα κοινωνικά αιτήματα κι έτσι "κερδίζει" περισσότερη κοινωνική υποστήριξη. Μιλάμε όμως πάντα για Π.Σ. και κοινωνικό περιβάλλον κατά τρόπο α-ιστορικό, φορμαλιστικό, τεχνοκρατικό. Κάθε κοινωνικό σύστημα όμως και κάθε κοινωνικό περιβάλλον διέπεται από αντιθέσεις και προσδιορίζεται από συγκεκριμένες ιστορικές ορίζουσες. Στο πεδίο των αντιθέσεων καθοριστική επίσης παράμετρος είναι η ταξική αντιπαλότητα, χωρίς φυσικά να σημαίνει ότι είναι η μοναδική. Ποιό είναι λοιπόν κάθε φορά το ταξικό και ιστορικό στίγμα των παραπάνω σχηματισμών;

Στο ερώτημα αυτό η Αγγλοσαξωνική σχολή αποφεύγει ν' απαντήσει, αφήνοντας να εννοηθεί ότι το προτεινόμενο μοντέλο μπορεί να λειτουργήσει "ουδέτερα", όπως κάθε θετική επιστημονική σύλληψη ή κατασκευή, αγνοώντας ότι κάθε αλληλεπίδραση πολιτικού και κοινωνικού συστήματος έχει συγκεκριμένες ιστορικές κάθε φορά διαστάσεις και δεν μπορεί να μη διακρίνεται για κάποιου είδους ταξικό χρωματισμό.

Αλλά η "κυβερνητική" αυτή άποψη βρίσκεται μέσα στα πλαίσια των ίδιων α-ιστορικών και θετικιστικών αντιλήψεων, που διείπαν ευθύς εξ αρχής ολόκληρο τον Αμερικάνικο δομολειτουργισμό, όπως κυρίως τον γνωρίσαμε με τις θεωρίες του T. Parsons και G. Almond⁹. (Αν και βέβαια δεν θάταν ακριβές να περιλάβουμε τον δομολειτουργισμό του T. Parsons στη σχολή του νεοθετικισμού).

Οι τέσσερις θεμελιακές λειτουργίες κάθε κοινωνικού συστήματος (επίτευξη στόχων, προσαρμογή στο περιβάλλον, ολοκλήρωση και διατήρηση) συλλαμβάνονται από τον συγγραφέα της "Δομής της κοινωνικής δράσης" ως λειτουργίες ενός οιονεί βιολογικού συστήματος, που φροντίζει απλά να επιβιώνει μέσα σ' ένα περιβάλλον αρκετές φορές ταραγμένο κι εχθρικό¹⁰. Κι αυτή η επίδραση: του πνεύματος της "οργανισμικής" αναλογίας στην Αμερικάνικη κοινωνιολογική σκέψη έχει οπωσδήποτε κάποια παράδοση, που φθάνει μέχρι τις θεωρίες του Κοινωνικού Δαρβινισμού (Small και Sumner) και του Spenser, του οποίου την άποψη περί μη κρατικής ή κοινωνικής παρέμβασης στη φυσική εξέλιξη των πραγμάτων, νοούμενη όμως από ατομικιστική σκοπιά, αγκάλιασε θερμά όλος ο κεφαλαιοκρατικός κόσμος των Η.Π.Α. της εποχής του¹¹. Δεν θα είμαστε ανακριβείς, αν μιλήσουμε ακόμη για επί μέρους επιστημονικές εκφράσεις της γενικότερης πνευματικής πρόκλησης του Αμερικάνικου Νατουραλισμού, που βέβαια δε συναντιέται μόνο στο χώρο της λογοτεχνίας, αλλά οπωσ-

δήποτε έχει σημαντική παρουσία και στο χώρο της φιλοσοφίας και της επιστήμης. *Είναι μια γενικευμένη θεώρηση που βάζει σε πρώτη γραμμή τη δυναμική των πραγμάτων και της ίδιας της ζωής, όπως θετικά μπορεί να συλληφθεί έξω από δήθεν δογματί- ζουσες ιδεολογικοποιήσεις και θεωρητικές προβολές, όπου η υποφώσκουσα δεοντολογική τάση προκαλεί σύγχυση στην αντί- ληψή μας ως προς το τι τελικά υπάρχει και πώς λειτουργεί.*

Αλλά η "ουδετεροποίηση" των πραγμάτων και της ζωής, σε σχέση με συστήματα αξιών που πηγάζουν από συγκεκριμένη κοι- νωνική δυναμική και έχουν οπωσδήποτε κάποια ιστορικότητα στην προέλευση και διαμόρφωσή τους, είναι πράγματι ένα γνω- σεολογικό βήμα που συμβάλλει στην ακριβέστερη σύλληψη της κοινωνικής πραγματικότητας; Ή οδηγεί σε μια άλλη "θετικιστι- κή" μεταφυσική, που στην καλύτερη περίπτωση παραμένει έωλη, χωρίς ιστορικές και κοινωνικές αντιστοιχίες και στη χειρότερη επανεισάγει από άλλη οδό την "ταξική" λογική των κατεστημέ- νων κοινωνικών δυνάμεων; Είναι γνωστό "απ' την ίδια τη ζωή" ότι σε μια αντίθεση, όπου το ένα σκέλος αποτελεί κατάσταση κυ- ριάρχιας και το άλλο κατάσταση υποταγής, η "ουδετερότητα" λειτουργεί υπέρ της πρώτης.

Η κοινωνική ζωή μέσα σε κάθε κοινωνικό σύστημα είναι αδύ- νατο, αν αναλυθεί, να μην έχει ως προσδιοριστικό της παράγοντα κάποια συγκεκριμένη ιστορικότητα και να μη δέχεται σχεδόν σε κάθε πτυχή της την επίδραση της καθοριστικής πάλης ανάμεσα στις κατεστημένες και τις ανερχόμενες δυνάμεις, μ' όλες τις ιδεολογικές κι αξιολογικές της προεκτάσεις. Είναι *απλουστευ- τικό λάθος ν' αντιμετωπίζεται η ζωή ενός ανθρώπινου συστήμα- τος ακριβώς σαν μια μηχανή ή σαν ένας οιονεί βιολογικός οργα- νισμός*. Στην περίπτωση των ανθρώπινων συστημάτων βρισκόμα- στε σε μια ανώτερη βαθμίδα, όχι απλά βιολογικής εξέλιξης, αλλά υπαρξιακής κλιμάκωσης, που όσο και να περικλείει κάποιες ομοιότητες με προηγούμενες βαθμίδες, *διαθέτει τα δικά της ει- δικά χαρακτηριστικά που καθορίζουν μια άλλη ποιοτική κατάστα- ση, όπου ισχύουν άλλες γενικεύσεις ή νόμοι*. Εδώ πια έχουμε μορφώματα με ιστορικό βάθος και συγκρούσεις στοιχείων αξιο- λογικής τάξης, ανύπαρκτα σε προηγούμενες βαθμίδες. Εδώ πια έχουμε συνειδητότητα, που επιτρέπει την παρέμβαση μέσα στην ήδη υπάρχουσα κοινωνική "τάση". Εδώ πια προβαίνουμε σε *πιθα- νολογήσεις της έκβασης ορισμένων διαδικασιών βασιζόμενοι στην αυξομείωση της επιρροής πληθώρας παραγόντων*, έτσι που εννοούμε τη μεταβολή στις ανθρώπινες καταστάσεις όχι σαν ένα απλό αλυσιδωτό αποτέλεσμα ενός τυφλού ντετερμινιστικού μη-

χανισμού.

Ο Τ. Parsons όμως βλέπει και το κοινωνικό σύστημα να λειτουργεί "οιονεί βιολογικά" με βάση τις επί μέρους λειτουργίες του, προσαρμοζόμενο ή όχι σ' ένα δοσμένο περιβάλλον. Κάθε "υγιές" σύστημα είναι ικανό να προσαρμόζεται στο περιβάλλον προβαίνοντας σε εξισορροπιστικές κι αντισταθμιστικές επιμέρους εσωτερικές μεταβολές, ανάλογα με τις εξωσυστημικές πιέσεις. Έτσι η δυναμική των ίδιων του των λειτουργιών τού επιτρέπει να παραμένει πάντα ισορροπημένο και σε γενικές γραμμές σταθερό κι αμετάβλητο σε σχέση με το εξωτερικό περιβάλλον. Αλλά κατ' αυτό τον τρόπο η επαναστατική ή ριζική μεταβολή των κοινωνικών δυνάμεων, αποκλείεται ή θεωρείται σαν "κοινωνική παθολογία", που δεν αποτρέπεται εξ αιτίας "δυσλειτουργιών" του ίδιου του συγκεκριμένου συστήματος¹². Η επαναστατική διαδικασία δε νομιμοποιείται αλλά απωθείται στον χώρο, της "παθολογίας" του κοινωνικού συστήματος. Η αλλαγή μέσα στο σύστημα στερείται ιστορικού βάθους, ενώ συνολικά η κοινωνική δυναμική κατά κάποιο τρόπο "επιπεδοποιείται". Η διαλεκτική σχέση "αυτού" που προσαρμόζεται προς "εκείνο" στο οποίο προσαρμόζεται, υποβαθμίζεται κι απογυμνώνεται απ' τους ιστορικούς της προσδιορισμούς.

Ήταν πολύ εύλογο λοιπόν οι G. Almond και G.B. Powell, όταν αργότερα επεξεργάστηκαν το δομολειτουργικό ερμηνευτικό σχήμα σ' επίπεδο πολιτικής κοινωνιολογίας, να προσπαθήσουν σε κάποια φάση της ερευνητικής τους δουλειάς να συνδυάσουν το μοντέλο τους με συγκεκριμένες αναφορές στην εξελικτικότητα κι ιστορικότητα δομών και θεσμών, επιδιώκοντας δηλ. ν' αποσεισουν την κατηγορία της "στατικότητας" και α-ιστορικότητας που είχε ήδη διατυπωθεί για το δομολειτουργισμό και το συστημικό μοντέλο του D. Easton¹³. Ήταν φανερό ότι στον αγγλοσαξωνικό χώρο ή αντιμαρξιστική "ψύχωση" και κατά προέκταση η εχθρική θεωρητικά στάση προς κάθε είδος ιστορικής νομοτελειακής τάσης, είχε οδηγήσει σ' ένα αβαθή εμπειρισμό και σ' ένα "θετικιστικό" "φορμαλισμό", που σχεδόν εθελοτυφλούσε μπροστά στην ιστορική εξελικτικότητα των ανθρώπινων πραγμάτων. Το "τεχνοκρατικό" στοιχείο μπήκε φιλόδοξα μεν στο χώρο της κοινωνιολογίας, δεν φάνηκε όμως να πείθει και τόσο ότι συνέλαβε καλύτερα από κάθε άλλη προσέγγιση την ουσία του "ανθρώπινου" μέσα στην κοινωνική του διάσταση. Γι' αυτό και η επίθεση του C.W. Mills, στην "Κοινωνιολογική του Φαντασία", ενάντια στον "αφηρημένο" εμπειρισμό (abstracted empiricism) και τη "μεγάλη θεωρία" (grand theory), όπως τ' αποκαλεί, είναι δι-

καιολογημένη και δίκαιη¹⁴. Ύστερα απ' τα όσα παραπάνω επισημάναμε, νομίζουμε ότι μπορεί να γίνει κατανοητό γιατί το μαρξιστικό στρατόπεδο σε πρώτη φάση στάθηκε επιφυλακτικό, γεμάτο προκατάληψη για την κυβερνητική θεωρία, τα θεωρητικά της παράγωγα και τον συνδυασμό της με τον δομολειτουργισμό.

IV. Η άλλη τοποθέτηση: διερεύνηση της δυνατότητας σύγκλισης δομολειτουργισμού και μαρξιστικών θέσεων.

Στην περίπτωση κατά την οποία θεωρούμε ότι είναι θεμιτό και δυνατό να επιτευχθεί μια σύγκλιση της κυβερνητικής θεωρίας γενικά και ειδικότερα της δομολειτουργικής ανάλυσης στον τομέα της πολιτικής κοινωνιολογίας με την μαρξιστική προσέγγιση, πρέπει να έχουμε υπ' όψη μας ότι την τελευταία δεν μπορούμε παρά να την αποδεχόμαστε κριτικά, αποκλείοντας την ιδεολογική εμμονή στο να την δεχθούμε ως συνολική δεσμευτική κοσμοθεωρία. Παράλληλα αποκλείουμε και τα παράγωγα αυτής της ιδεολογικής εμμονής (θεωρητική απολυτότητα, πίστη στο "αλάθητο" κάθε σημείου της κοσμοθεωρίας, δογματοποιήσεις στον τρόπο ανάλυσης των κοινωνικοπολιτικών φαινομένων, απόρριψη συνδυασμού της μαρξιστικής μεθόδου με άλλες κοινωνιολογικές μεθόδους).

Στην προκειμένη περίπτωση πρέπει να εξουδετερώσουμε αποτελεσματικά τα θεωρητικά "παράσιτα" των προκαταλήψεων, που προέρχονται κι απ' τις δύο πλευρές και εμποδίζουν την αποτελεσματική επικοινωνία συγκλινόντων σημείων των δύο θεωριών. Τον μαρξισμό δεν μπορείς να τον δεχθείς σαν ένα "τελειωμένο" σφαιρικό σύστημα σκέψης – άσχετα αν αυτός φιλοδόξησε να διαμορφωθεί έτσι και πράγματι πέρασε έτσι στις συνειδήσεις και στο μυαλό πολλών θεωρητικών και αγωνιστών –, που μπορεί να δίνει "αλάθητες" απαντήσεις σε κάθε ερώτημα ιστορικής και κοινωνικοπολιτικής φύσης, αφού δήθεν κατέχει την αλήθεια των μεγάλων και καθολικών ιστορικοκοινωνικών νόμων, με βάση τους οποίους μπορεί να προβλέψει την πορεία της ανθρωπότητας και να καθορίσει το περιεχόμενο της συνειδητής παρέμβασης σ' αυτό.

Απ' την άλλη την κυβερνητική θεωρία είναι σκόπιμο να την απογυμνώσουμε απ' τις α-ιστορικές καταβολές του κοινωνιολογικού θετικισμού, όπως κι από τις αντι-επαναστατικές ιδεολογικές κατευθύνσεις με τις οποίες ήταν προσδιορισμένο το αρχικό κοι-

ωνικό πλαίσιο της ίδρυσής της. Την κυβερνητική θεωρία κι επι-
στήμη μπορούμε να τη δεχόμαστε σαν ένα θεωρητικό και πρα-
κτικό "εργαλείο", που μπορεί να χρησιμοποιηθεί αποτελεσματικά
από κοινωνικοπολιτικές δυνάμεις, που κινούνται συνειδητά μέσα
στο ρεύμα της ιστορικής δυναμικής και δεν είναι αναγκαστικά
προσηλωμένες στη διατήρηση ενός συγκεκριμένου κοινωνικού
status quo. Έτσι δεν είναι το α-ιστορικό "εργαλείο και μηχανι-
σμός", που μπορεί να παρεμβαίνει οπουδήποτε κι οποτεδήποτε,
ανεξάρτητα από επιρροές συγκεκριμένων ιστορικών συντεταγ-
μένων ή που μπορεί ν' ανακόψει την ιστορική πορεία ή ακόμη πε-
ρισσότερο ν' αποδείξει τη δήθεν φενάκη της ιστορικής δυναμι-
κής και των επιρροών των μεγάλων ιστορικοκοινωνικών τάσεων.
(Άλλο πίστη σε αδήριτους ιστορικοκοινωνικούς νόμους, που λει-
τουργούν όπως οι φυσικοί νόμοι, κι άλλο επισήμανση σημαντικών
τάσεων μέσα στο ιστορικό γίνεσθαι και τα κοινωνικά δρώμενα).

Τα σημεία σύγκλισης των δύο θεωριών μπορούν ν' αναζητη-
θούν πάνω στη βάση μιας *πολυδιάστατης κοινωνιολογικής θεώ-
ρησης*, (αποδοχή της θέσης ότι τα κοινωνικά φαινόμενα είναι
αποτέλεσμα επενέργειας πολλών παραγόντων, των οποίων η έν-
ταση μεταβάλλεται ανάλογα με την μοναδικότητα της κάθε πε-
ρίπτωσης και ότι είναι σκόπιμο να προσεγγίζονται απ' την σκοπιά
αυτή με παραπάνω από μια μεθόδους), και μιας *ανοιχτής φιλοσο-
φικής σκέψης*.

Στη μελέτη μας με τίτλο "Κυβερνητικό μοντέλο, μαρξιστική
θεωρία και το πρόβλημα των άξιων"¹⁵, επισημάναμε τέσσερα ση-
μεία που μπορούσαν να αποθούν σημεία σύγκλισης της κυβερνη-
τικής με την μαρξιστική θεωρία. *Πρώτο*, το σημείο του διαλεκτι-
κού χαρακτήρα των κυρίαρχων διαδικασιών σ' επίπεδο αφηρημέ-
νων συστημάτων ή μέσα σε συγκεκριμένο κοινωνικό χώρο και
χρόνο. *Δεύτερο*, το σημείο της στήριξης και των δύο προσεγγί-
σεων στην ύπαρξη του φυσικού – εξελικτικού χρόνου. *Τρίτο*, το
σημείο του γενικευτικού-θεωρητικού χαρακτήρα των προσεγγί-
σεων σε συνδυασμό πάντα με την αποδοχή της έννοιας του συ-
στήματος και της δομής. *Τέταρτο*, η σημασία που δίνεται στην
εμπειρική προσέγγιση της πραγματικότητας.

Το πρώτο σημείο αναφέρεται στο ότι, τόσο στη μαρξιστική
όσο και στην κυβερνητική θεωρία, οι διαδικασίες που έχουν ση-
μασία συνδέονται μεταξύ τους διαλεκτικά. Η αλληλοεπίδραση ει-
σροών – εκροών, μέσω της διαδικασίας της επανατροφοδότησης,
τι άλλο είναι παρά μια διαλεκτική διαδικασία. Η ανάλυση της δια-
δικασίας, μέσω της οποίας το αποτέλεσμα μετεξελίσσεται σε αί-
τιο διαφοροποιήσεων στο χώρο της αρχικής αιτίας, δεν είναι

παρά μια ανάλυση διαλεκτικής αλληλεπίδρασης, που εξελίσσεται μέσα στον φυσικό χρόνο, στην κατάσταση δηλαδή των διαδοχικών μεταβολών, φυσικών και κοινωνικών.

Το δεύτερο σημείο αναφέρεται σ' αυτές τις ίδιες τις διαδοχικές μεταβολές, που αποτελούν την ουσία του φυσικού-εξελικτικού χρόνου. Κι αυτός ο χρόνος, παρ' όλη την διάστασή του με τον συμβατικό Νευτώνειο χρόνο, διατηρεί την "ινώδη" μορφή του ακόμη και σ' επίπεδο θεωρίας της σχετικότητας. Ο Μαρξισμός έχει βαθιές ιστορικιστικές ρίζες, με την έννοια κυρίως της σημασίας που έδινε στη ροή ενός ιστορικού γίνεσθαι και των καθολικών νόμων που το διέπουν. Για τον Μαρξισμό τ' ανθρώπινα πράγματα βρίσκονται πάντα σε κίνηση προσδιορισμένα από αντιθέσεις. Διακρίνονται δηλαδή πάντα για ιστορικό βάθος, που συνδέεται άμεσα με την κινητικότητα του παρόντος και την προοπτική του μέλλοντος. Δεν υπάρχει ποτέ στατικό ιστορικο-κοινωνικό τοπίο, αλλά ούτε δράση χωρίς ιστορικούς – χρονικούς προσδιορισμούς. Η δράση με άλλα λόγια είναι συζευγμένη με τον ιστορικό χρόνο κι ο τελευταίος ρέει μαζί και πλαισιώνει την προθετικότητα που κρύβουν οι φορείς της.

Από την άλλη ένα πληροφορημένο σύστημα που κερδίζει σ' αρνητική εντροπία και κάνει τη σωστή κίνηση προσαρμογής σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον, δεν παλεύει παρά τα μεγέθη της μη αναστρεψιμότητας των μεταβολών, που αποτελούν την ουσία του φυσικού, όπως είπαμε, χρόνου. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει συνειδητοποίηση της χρονικής ροής και πρόθεση να γίνει παρέμβαση, ώστε η προηγούμενη κατά το δυνατόν να ελεγχθεί κι ο άνθρωπος να σταθεί όσο το δυνατόν πιο ισχυρός κι αυτοελεγχόμενος μέσα στο ρεύμα της.

Το τρίτο σημείο αναφέρεται στην επιστημονικότητα σε τελευταία ανάλυση των δύο θεωριών κι υπονοεί την αντιπαράθεση της γενικευτικής – θεωρητικής μεθόδου με την ιστορική – γενετική μέθοδο, όπως την νοεί ο Max Weber¹⁶, ή την διάκριση της αιτιώδους – επιστημονικής εξήγησης από την ιστορική ερμηνεία, όπως την νοεί ο K.R. Popper¹⁷. (Η διάκριση του Weber αντιστοιχεί προς την διάκριση του Popper). Ο Μαρξισμός, όσο και να μην αποκλείει τη χρήση της ιστορικής-γενετικής μεθόδου, δηλαδή την ερμηνεία ενός φαινομένου με βάση κάποιες ειδικές αρχικές συνθήκες γένεσης κι εκδήλωσής του, τείνει να παρουσιάζεται ως εξηγητική θεωρία, που υπάγει την περίπτωση του επί μέρους κοινωνικού φαινομένου σ' ένα σύστημα καθολικών νόμων. Φαίνεται λοιπόν να ενδιαφέρεται περισσότερο για "νομολογική" παρά για "ιστορική" γνώση, για να χρησιμοποιήσω και πάλι Βεμπεριανή

ορολογία. Ο Fr. Engels το είχε δηλώσει καθαρά: "Ο Marx ανακάλυψε τους νόμους της κοινωνικής εξέλιξης, όπως ο Δαρβίνος του νόμους της βιολογικής εξέλιξης".

Η κυβερνητική από την άλλη, επεκτεινόμενη στο χώρο των κοινωνικών συστημάτων, (κυρίως με τη μορφή της συστηματικής και δομολειτουργικής ανάλυσης των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων), κατ' εξοχήν αποτελεί εισβολή του πνεύματος της θετικής – επιστημονικής μεθόδου και θεώρησης στον κόσμο των κοινωνικών φαινομένων. Σημασία λοιπόν έχει ότι κι οι δύο θεωρίες συμφωνούν στο ότι τα κοινωνικά συστήματα υπάγονται σε ρυθμίσεις, που αντιστοιχούν σε ενιαίους νόμους, που λειτουργούν ανεξάρτητα από την ανθρώπινη συνείδηση και θέληση. Η προσέγγιση και στις δύο περιπτώσεις γίνεται από ενιαίο θεωρητικό "εργαλείο", που αντιστοιχεί στην κίνηση της ίδιας της πραγματικότητας. Για την κυβερνητική ή ανάστροφη σύνδεση – στην καθολικότητά της – είναι ό,τι για τον Μαρξισμό η διαλεκτική – στην καθολικότητά της –.

Το τέταρτο σημείο αναφέρεται στην εμπειρική στήριξη των οποιωνδήποτε θεωρητικών – γενικευτικών προτάσεων, που περικλείουν ή στις οποίες καταλήγουν οι δύο θεωρίες. Πρέπει να παραδεχτούμε, βασιζόμενοι στα ίδια τα κείμενα του Μάρξ, ότι ο τελευταίος, διαχωρίζοντας τη θέση του απ' τους ουτοπικούς σοσιαλιστές, επέμενε ότι δεν μίλησε ακριβώς για μια νέα κοινωνική δεοντολογία, αλλά για μια αντικειμενική κοινωνική εξέλιξη, που μπορεί εμπειρικά να διαπιστωθεί και που λειτουργεί ανεξάρτητα από την ανθρώπινη θέληση¹⁸.

Στην κυβερνητική και τον δομολειτουργισμό πάλι ενδιαφερόμαστε πάντα για την εμπειρική προσέγγιση της πραγματικότητας. Οι εισροές κι οι εκροές των συστημάτων είναι εμπειρικά δεδομένα και η προσαρμογή σ' ένα δοσμένο περιβάλλον μπορεί να ελεγχθεί μ' εμπειρικές κι όχι αξιολογικές κρίσεις. Βέβαια ο δομολειτουργισμός διαστέλλεται απ' την συμπεριφερική σχολή ή σχολή της εμπειρικής ανάλυσης, γιατί δε δίνει αποκλειστικά σημασία στην ποσοτικοποίηση των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων και προτιμά περισσότερο τη συνθετική και παραγωγική μέθοδο¹⁹. Ο δομολειτουργισμός βασίζεται σ' εμπειρικά δεδομένα, αλλά δεν εξαντλείται αποκλειστικά στην εμπειρική ανάλυση των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων, ως σχέσεων μεταξύ ατόμων, αγνοώντας την πραγματικότητα των μεγάλων κοινωνικών και πολιτικών συνόλων.

Στα παραπάνω σημεία σύγκλισης, που αναφέρουμε στη μέλέτη μας που παραπάνω μνημονεύσαμε, θα μπορούσαμε στη συ-

νέχεια να προσθέσουμε τα εξής: – Αναφερόμαστε αποκλειστικά στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο, οπότε συγκρίνουμε δομολειτουργισμό και μαρξισμό –.

Πρώτο, ότι τόσο ο μαρξισμός όσο κι ο δομολειτουργισμός διακρίνει το πολιτικό απ' το ευρύτερο κοινωνικό σύστημα και ενδιαφέρεται για τις μεταξύ τους αλληλοεπιδράσεις και συναρτήσεις. Αυτή η θέση φυσικά προϋποθέτει την παραδοχή των μεγάλων κοινωνικών και πολιτικών ομάδων ως πραγματικοτήτων, που υπερβαίνουν τις διατομικές σχέσεις (κοινωνικός ρεαλισμός).

Δεύτερο, κι οι δύο θεωρίες υποδιαίρουν τα βασικά συστήματα αναφοράς σ' επί μέρους δομές. (Ο μαρξισμός υποδιαίρει το σύστημα της υπερδομής σ' επί μέρους θεσμούς που τους θεωρεί, έως ένα βαθμό, παράγωγα της κοινωνικοοικονομικής υποδομής. Ο δομολειτουργισμός διακρίνει μέσ' το πολιτικό σύστημα τις δομές εισροών και τις δομές εκροών). Οι επί μέρους δομικές και θεσμικές μονάδες μελετώνται μέσα στο πλέγμα των συνολικών τους αλληλεπιδράσεων, ή λειτουργικών συσχετίσεων.

Τρίτο, κι οι δύο θεωρίες στην ανάλυση των συγκεκριμένων κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων αποφεύγουν καταρχή τις μεταφυσικές θέσεις. Επιδιώκουν την ανάλυση της πραγματικότητας στην κινητική της κατάσταση και δεν προσδιορίζονται από ένα αμετακίνητο ηθικό ιδεώδες. Βέβαια στο σημείο αυτό με τον μαρξισμό υπάρχει ένα πρόβλημα. Η διακηρυγμένη επίσημη πρόθεσή του ποτέ δεν ήταν μεταφυσική, ωστόσο η εσχατολογία του περί κομμουνιστικής κοινωνίας, χωρίς κρατικό καταναγκασμό και ταξικές ανισότητες, ως το τέλος μιας ανοδικής διαλεκτικής πορείας, θυμίζει μεταφυσικό ιδεώδες. Δεν θα ήταν υπερβολή να πούμε ότι μέσα στον διαλεκτικό και ιστορικό υλισμό μπορείς ν' ανιχνεύσεις μια υπολανθάνουσα μεταφυσική, μια μεταφυσική της ύλης ή των υλικών όρων της κοινωνικής ζωής, που μπορούν κάποια στιγμή να μετασχηματισθούν σε όρους ενός "επίγειου παραδείσου". Αντίθετα ο δομολειτουργισμός στο σημείο αυτό φαίνεται πιο πειστικός στο ν' αποφεύγει τις μεταφυσικές παγίδες. Η ιδέα της προσαρμογής σ' ένα δοσμένο περιβάλλον με βάση τη λειτουργικότητα ορισμένων δομών, έχει σαφώς λιγότερες μεταφυσικές προεκτάσεις, αν και δεν μπορεί να τις αποκλείσει ολοκληρωτικά. Η εμμονή στην "οργανισμική αναλογία", δεν περιέχει κι αυτή κάτι το μεταφυσικό;

Τέταρτο, κι οι δύο θεωρίες δίνουν σημασία στην έγκαιρη αντίληψη της δυναμικής του κοινωνικού και πολιτικού "παρόντος", του "τώρα". Το δομολειτουργικό μοντέλο επιδιώκει ακριβώς το εμπειρικό και θετικό προσδιορισμό του τι ζητάει κάθε

φορά το κοινωνικό σώμα στην "παρούσα ιστορική" στιγμή και του πώς απαντά αντίστοιχα το πολιτικό σύστημα. Από την άλλη, η μαρξιστική εκδοχή από τη στιγμή που αναγορεύει την *ιστορική μοναδικότητα* της στιγμής, που η εργατικής τάξη συνειδητοποιεί τη δυνατότητα κι αναγκαιότητα παρέμβασής της στην αντικειμενική εξελικτική διαδικασία, κατανοώντας τους νόμους της, σε *καθοριστική αφετηρία πολιτικοκοινωνικών εξελίξεων, δε δέχεται με τον τρόπο της την ιστορική αξία κάποιου συγκεκριμένου "τώρα"*; Αλλά στην επισήμανση αυτού του "τώρα" και στην συνειδητοποίηση των αιτημάτων του δεν μπορεί να συμβάλει το παραπάνω μοντέλο; Νομίζουμε πως ναι.

Πέμπτο, κι οι δύο θεωρίες επιδιώκουν αύξηση αποτελεσματικότητας σ' επίπεδο πρακτικής δράσης, ιδιαίτερα με την έννοια της συνειδητής παρέμβασης σε υλικές κοινωνικοπολιτικές διαδικασίες, που έτσι κι αλλιώς υφίστανται ανεξάρτητα από τις υποκειμενικές προθέσεις των επί μέρους ατόμων. Το πολιτικό σύστημα προσαρμόζεται ή δεν προσαρμόζεται σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον, ανεξάρτητα από τις οποιεσδήποτε ιδεολογικές προτιμήσεις και υποκειμενικές προθέσεις, όπως, σύμφωνα με την μαρξιστική θεωρία, οι παραγωγικές σχέσεις τείνουν ν' αλλάξουν από τη στιγμή που αυξάνονται οι παραγωγικές δυνάμεις και δεν μπορούν να εκφραστούν μέσα από το παλιό πλαίσιο των προηγούμενων, ανεξάρτητα από την παρέμβαση οποιωνδήποτε οργανωμένων πολιτικών δυνάμεων.

Όταν όμως, ακολουθώντας τον δομολειτουργικό τρόπο ανάλυσης των κοινωνικών και πολιτικών σχέσεων, βελτιώσεις τη λειτουργικότητα του Π.Σ., παρεμβαίνεις συνειδητά και θετικά στην πολιτική διαδικασία και αυξάνεις το πολιτικό αποτέλεσμα. Κατά τον ίδιο τρόπο, το επαναστατικό ιστορικό-πολιτικό υποκείμενο όταν συνειδητοποιήσει, σύμφωνα με την μαρξιστική άποψη, τη ροή της αντικειμενικής κοινωνικής εξέλιξης και τους νόμους που την διέπουν και παρέμβει αποφασιστικά την κατάλληλη ιστορική στιγμή, επενεργεί προωθητικά και επιταχυντικά στις πολιτικές εξελίξεις.

Έκτο, κι οι δύο θεωρίες ρέπουν περισσότερο στις ποιοτικές παρά στις ποσοτικές αναλύσεις, αν και χρησιμοποιούνται φυσικά και ποσοτικά στοιχεία.

Έβδομο, κι οι δύο θεωρίες διακρίνονται για κάτι "συνθετικό" στη συνολική εικόνα που σχηματίζουν για την κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, πέρα απ' οποιαδήποτε επαγωγική μέθοδο που ακολουθούν.

V. Πολιτικό Σύστημα και κοινωνικό περιβάλλον σε μια διαλεκτική, δυναμική κι εξελικτική σχέση.

Αν λοιπόν νοήσουμε το κοινωνικό περιβάλλον δυναμικά κι εξελικτικά κι όχι στατικά, το κυβερνητικό μοντέλο μπορεί να χρησιμοποιηθεί χωρίς να έρχεται σε σύγκρουση με την βασική μαρξιστική θέση ότι η δυναμική της ταξικής πάλης προσδιορίζει τις διαφοροποιήσεις στις εξουσιαστικές δομές, όπως αυτές συντελούνται μέσα στην πορεία της κοινωνικής ανέλιξης. Έτσι η προσαρμογή των εκροών στις εισροές του Π.Σ. νοείται ως προσαρμογή σε δεδομένα ενός εξελισσόμενου κοινωνικού περιβάλλοντος, που διαρκώς αλλάζουν. Τα δεδομένα αυτά απ' την στιγμή που δεχθούμε την ανταγωνιστικότητα των κοινωνικών – ταξικών δυνάμεων, διαφοροποιούνται ανάλογα με τις πιέσεις και τις κατευθύνσεις της ταξικής πάλης γύρω απ' την κατοχή των μέσων παραγωγής και την προβολή των "αιτημάτων" των κοινωνικών ομάδων και τάξεων προς το Π.Σ., που σχετίζονται με τον τρόπο παραγωγής. Σ' αυτή την περίπτωση όμως, αν το κυβερνητικό μοντέλο εφαρμοζόμενο βοηθά στον έλεγχο του περιβάλλοντος, πρόκειται για έναν έλεγχο που δε νοείται έξω από κάποιες ενδεχόμενες υπαρκτές κοινωνικές τάσεις για κάποια άλλη διάρθρωση του κοινωνικού συστήματος. Έτσι οι δυνατότητες της κυβερνητικής και της συστημικής-δομολειτουργικής μεθόδου *αυξάνουν, εμπλουτίζουν κι εκσυγχρονίζουν την επιρροή και την αποτελεσματικότητα της μαρξιστικής σκέψης και γενικότερα του θεωρητικού οπλοστασίου των ριζοσπαστικών κοινωνικών και πολιτικών δυνάμεων, που το έσχατο όραμά τους είναι μια νέα παγκόσμια κοινωνική τάξη πραγμάτων που θα χαρακτηρίζεται από δημοκρατικές πολιτικές δομές και καθεστώς κοινωνικής δικαιοσύνης και κοινωνικού ελέγχου της παραγωγικής διαδικασίας. Είναι πραγματικά δογματισμός κι άγνοια της πραγματικότητας, στην εξέλιξη της, να κλείνουν οι παραπάνω δυνάμεις τα μάτια μπροστά στα νέα θεωρητικά κι επιστημονικά "εργαλεία" της Δύσης, από τη στιγμή που υπάρχουν δυνατότητες σύγκλισης και χρησιμοποίησης των ίδιων εργαλείων, αλλά προς κατευθύνσεις διαφορετικές απ' εκείνες των πολιτικών προεκτάσεων του νεοθετικισμού.*

Το κυβερνητικό μοντέλο κατ' αυτό τον τρόπο μπορεί να "ενταχθεί" στην υπηρεσία του αγώνα των οποιωνδήποτε ανανεωτικών κοινωνικών δυνάμεων για το ξεπέρασμα οποιουδήποτε αποστεωμένου κι αποτελεσματικού συστήματος. Μέσω του σχήμα-

τος “εισροή – εκροή – επανατροφοδότηση” φωτίζει την ποσότητα και ποιότητα των οποιωνδήποτε προκλήσεων και αιτημάτων του κοινωνικού περιβάλλοντος και συμβάλλει στη ρύθμιση της σωστής πορείας των παραπάνω δυνάμεων για την επίτευξη του στόχου τους. Με άλλα λόγια *δυναμώνει την οργανωτική τους συγκρότηση κι αυξάνει τόσο τη δυνατότητα ελέγχου πάνω στην ίδια τους την πάλη με την κατεστημένη τάξη πραγμάτων, όσο και την αποτελεσματικότητα της συνολικής δράσης τους προς κάθε κατεύθυνση, είτε πριν από την κατάληψη της εξουσίας, είτε μετά.*

Κάθε συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα (Π.Σ.) και οι μηχανισμοί λήψης αποφάσεων που περικλείει, είναι εξωπραγματικό να νομισθεί ότι μπορεί ολοκληρωτικά να νοηθούν σαν σύστημα που λειτουργεί ουδέτερα κι αμερόληπτα προς κάθε κατεύθυνση. Οι αποφάσεις κι οι εισροές του δέχονται τις επιρροές των κυριάρχων κοινωνικών ομάδων και τάξεων και κατά συνέπεια έχουν συγκεκριμένο ταξικό προσανατολισμό. Απ’ την άλλη όμως οι ανερχόμενες κοινωνικές ομάδες και τάξεις αντιπαλεύοντας την ηγεμονία των προηγούμενων μέσα στο ίδιο το κοινωνικό πεδίο, – που σύμφωνα με τη δομολειτουργική ορολογία αποτελεί το κοινωνικό περιβάλλον –, επιδρούν ή τουλάχιστον προσπαθούν να επιδράσουν πάνω και μέσα στους ίδιους τους μηχανισμούς αποφάσεων του Π.Σ. με *απώτερο πάντα σκοπό να μεταστρέψουν προς όφελός τους τον ταξικό προσανατολισμό των εκροών του.* Η ταξική διαπάλη διαπερνά το κοινωνικό περιβάλλον και προσδιορίζει τα επί μέρους αιτήματά τους και κυρίως το βασικό ιστορικοκοινωνικό (B.I.K.A.), δηλαδή εκείνο που σχετίζεται με τον τρόπο παραγωγής και προβάλλεται απ’ τις ανερχόμενες τάξεις ή το πρωτοπόρο σε κάθε περίπτωση τμήμα του κοινωνικού περιβάλλοντος. Στην συνέχεια μέσα από ποικίλους μετασχηματισμούς, μέσα στους οποίους τα ιδεολογικά στοιχεία και οι πολιτιστικές τάσεις έχουν μια ιδιαίτερη σημασία, *επηρεάζει τον ίδιο τον τρόπο λειτουργίας των μηχανισμών αποφάσεων του Π.Σ.* Όταν σε κάποια ιστορική στιγμή οι πριν καταπιεζόμενες τάξεις κυριαρχήσουν στο κοινωνικό πεδίο, ο ταξικός προσανατολισμός των εκροών του Π.Σ. θ’ αλλάξει κι αυτός αντίστοιχα. Κι αυτό μπορεί να συμβεί χωρίς αναγκαστική προσφυγή στην πολιτική βία, μέσα από σταδιακές διεργασίες, τόσο στο κοινωνικό περιβάλλον, όσο και στο Π.Σ. Αν όμως το Π.Σ. είναι τόσο “μπλοκαρισμένο” από την παλιά ταξική ηγεμονία, ώστε οι ανερχόμενες τάξεις ν’ αναγκασθούν να έλθουν σε βίαιη ρήξη μαζί του, *τότε το νέο Π.Σ. που θα διαρθρωθεί θα επηρεάζεται ταξικά από τις νέες κυριάρ-*

χες κοινωνικές δυνάμεις.

Άσχετα απ' το πώς οι Αμερικανοί συστημικοί και δομολειτουργιστές συνέλαβαν την έννοια του "κοινωνικού περιβάλλοντος", για κάποιον που δέχεται τη συγκρουσιακή και εξελικτική προσέγγιση των κοινωνικών πραγμάτων, δεν υπάρχει κανένα εμπόδιο στο να συλλάβει αυτό το περιβάλλον του δομολειτουργικού σχήματος, δυναμικά, εξελικτικά, ταξικά-ανταγωνιστικά. Τα αιτήματά του λοιπόν κάθε φορά κι ιδιαίτερα το Β.Ι.Κ.Α. δεν είναι "επίπεδα" και ταξικά άχρωμα, αλλά έχουν κάποιο συγκεκριμένο ιστορικό βάθος.

Το ζητούμενο τελικά είναι το Π.Σ. ως μηχανισμός εισροών – εκροών να μη βρίσκεται εγκλωβισμένο στις επιρροές και τις κατευθύνσεις μιας κοινωνικής μειοψηφίας, σε βάρος των συμφερόντων των εργαζομένων και γενικά της κοινωνικής ολότητας. Ούτε πάλι μπορεί να γίνει δεκτό ότι η λειτουργία του αποτελεί αυτοσκοπό, γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε αποδοχή μιας απόλυτης προτεραιότητας της πολιτικής εξουσίας, του πολιτικού στοιχείου γενικά. Η διατήρηση κι η αναπαραγωγή των εξουσιαστικών θεσμών μόνο και μόνο για τη διατήρηση της κυριαρχίας κάποιων εξουσιαστικών ομάδων, που βρίσκονται μέσα στα κέντρα αποφάσεων του Π.Σ., είναι αντίθετη σε κάθε κοινωνιολογική θεώρηση, που συλλαμβάνει ως έσχατο σκοπό του πλέγματος των παραπάνω θεσμών την εξυπηρέτηση του ίδιου του κοινωνικού συνόλου, δηλαδή την κοινωνική και πολιτιστική προσφορά.

Γι' αυτόν ακριβώς τον τελευταίο σκοπό ο μηχανισμός "εισροών – εκροών – επανατροφοδότησης" απαιτείται να εναρμονίζεται με την ίδια τη δυναμική του κοινωνικού περιβάλλοντος και τα αιτήματά του, που διαμορφώνονται κάτω απ' την επιρροή της. Ειδικότερα εξυπηρετώντας και καλύπτοντας βασικές δέσμες κοινωνικών αναγκών και προσαρμοζόμενος στη ροή της κοινωνικής εξέλιξης και στη φορά της ταξικής πάλης μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην εναρμόνιση των κοινωνικών δυνάμεων με το συνολικό πλέγμα των πολιτειακών και πολιτικών στοιχείων. Προσαρμογή όμως στη ροή της κοινωνικής εξέλιξης και στη φορά της ταξικής πάλης, σημαίνει αποδοχή της αναγκαιότητας σε κάποια ιστορική στιγμή το Π.Σ. να έχει κυρίαρχο ταξικό προσανατολισμό εκείνο των εργαζομένων, που στον αγώνα τους για μια σοσιαλιστική κοινωνική διάρθρωση ανοίγουν τον δρόμο για μια καθολική κοινωνική απελευθέρωση.

Έτσι μόνο μπορεί να λειτουργήσει μια σχέση δημιουργικής συνεργασίας ανάμεσα στο Π.Σ. και στο ευρύτερο κοινωνικό σύστημα (Κ.Σ.), καθώς αυτό νοείται μέσα σε αδιάκοπη εξελικτικότητα-

τα. Κατ' αυτό τον τρόπο αποφεύγεται η παγίδα να είναι το κοινωνικό σώμα, ο ίδιος ο άνθρωπος συνολικά, ένα ετεροελεγχόμενο αντικείμενο, από κάποιο τεχνοκρατικό "άνωθεν" κέντρο αποφάσεων, αλλά διαμορφώνονται οι συνθήκες, όπου μπορεί να παρεμβαίνει ως αυτοελεγχόμενο ιστορικό και πολιτικό υποκείμενο. Κι αυτό θα επιτυγχάνεται, όσο περισσότερο η δυναμική της λειτουργίας του Π.Σ. θα τείνει να συμπέσει και να ταυτιστεί με τις επιταγές της δυναμικής ολόκληρου του Κ.Σ. Ο μηχανισμός "εισροών - εκροών" θα ελέγχει κάθε φορά τη σχέση και ιδιαίτερα τη δυναμική σύγκλιση ή απόκλιση του πολιτικού με το κοινωνικό στοιχείο, αλλά θα παραμένει κι αυτός ουσιαστικά ελεγχόμενος από τον ίδιο τον άνθρωπο, καθώς ο τελευταίος συλλαμβάνεται στην καθολική κοινωνική του διάσταση ως "έσχατη ανεξάρτητη μεταβλητή".

Σημειώσεις

1. Συνηθίζουμε να ονομάζουμε "πρώτη" βιομηχανική επανάσταση εκείνη που σηματοδοτήθηκε απ' τη χρησιμοποίηση της ατμομηχανής του 18ου αιώνα και "δεύτερη" εκείνη που εισήγαγε μηχανισμούς αυτοματοποίησης (automation) και όχι απλά αυτοματισμού (automatisation). Ο μηχανισμός "αυτοματοποίησης" δεν αποτελεί μόνο προέκταση των φυσικών δυνατοτήτων του ανθρώπινου σώματος, αλλά και εκπλήρωση ορισμένων λειτουργιών του εγκεφάλου. Γι' αυτό και επέφερε μια νέα ποιοτική αλλαγή στον κόσμο γενικά των μηχανών. Η αυτοματοποίηση εκφράζει ακριβώς την δυνατότητα ενός μηχανισμού να λειτουργεί με βάση τη διαδικασία της επανατροφοδότησης ή με στοιχείο, όπως λέγεται, αυτόματης ρύθμισης, ενώ ο αυτοματισμός αναφέρεται απλά σε "αυτόματα" με άκαμπτο πρόγραμμα. Βλ. Jacques Guillaumaud *Κυβερνητική και Διαλεκτικός Υλισμός*, εκδ. Ηριδανός, σελ. 94 επ.

2. Paul Foulquié, *Η Διαλεκτική*, εκδ. Ι. Ζαχαρόπουλος, 1964, (σειρά Que Sais - Je) σελ. 87 επ. Βλ. ακόμη γύρω απ' το νόημα της σύγχρονης διαλεκτικής: Ferdinand Gonseth, *Qu' est - ce que la Logique?* Hermann, 1937, *Philosophie Neo-Scholastique et Philosophie Ouverte*, Presses Universitaires de France, 1954, *La Métaphysique et l' Ouverture à l'Expérience*, Presses Universitaires de France, 1960. Gaston Bachelard, *La Philosophie du Non*, Presses Universitaires de France, 1940, *Le Nouvel Esprit Scientifique*, Presses Universitaires de France, 1933. J.-L. Destouches, *Physique Moderne et Philosophie*, Herman, 1939. *Dialectica*, τριμηνιαίο περιοδικό που εκδίδεται από τους εκδ. οίκους Presses Universitaires de France και Editions du Griffon, Neuchâtel, Suisse. Werner Heisenberg, *Φυσική και Φιλοσοφία*, εκδ. Αναγνωστίδη.

3. Ας αναφερθεί η εισαγωγή της αρχής της εντροπίας στη θεωρία της θερμοδυναμικής από τον Κλαούζιους το 1865 και η μελέτη της μηχανικής

ρύθμισης με κύκλωμα επιστροφής από τον Μάξουελ δύο χρόνια πιο μετά.

Επίσης τόσο τον περασμένο όσο και τον παρόντα αιώνα έγιναν πολλές έρευνες και μελέτες στο πεδίο των βιολογικών διαδικασιών ρύθμισης (θερμική ρύθμιση, αναπνοή, κυκλοφορία, εξαρτημένα ανακλαστικά κλπ.).

4. Ανάστροφη σύνδεση ή ανάδραση ή ανατροφοδότηση (Feedback) εννοούμε τη σχέση αλληλοεπηρεασμού κι αλληλοεξάρτησης πού υπάρχει ανάμεσα στις εισροές ή εισόδους και τις εκροές ή εξόδους ενός αυτόματου συστήματος. Τα μεγέθη δηλ. και οι κατευθύνσεις των εξόδων εξαρτώνται απ' τα μεγέθη των εισόδων και αντίστροφα. Ειδικότερα, όταν η μεταβολή της τιμής εξόδου προκαλεί μια νέα μεταβολή αυτής της τιμής προς την ίδια κατεύθυνση – μέσω φυσικά αντίστοιχης επιρροής της τιμής εισόδου –, τότε η ανάδραση λέγεται θετική. Όταν η προκαλούμενη νέα μεταβολή γίνεται προς αντίθετη κατεύθυνση, τότε η ανάδραση λέγεται αρνητική και είναι αυτή που χαρακτηρίζει τους μηχανισμούς με αυτόματη ρύθμιση. Όταν μιλάμε γι' ανάδραση εννοούμε κυρίως αυτή την αρνητική ανάστροφη σύνδεση.

4α. Χ. Θεοδωρίδη, *Εισαγωγή στη φιλοσοφία*, 2η έκδοση σελ. 272 επ.

5. Βλ. Γιάννη Νικολόπουλου, *Η Κυβερνητική, η Διαλεκτική Υλιστική Κυβερνητική*, εκδ. "Αρκάδι", σελ. 36-37.

6. "Εντροπία" ονομάζεται το μέγεθος με το οποίο μετράται η μη αναστρεψιμότητα των μεταβολών των υλικών σωμάτων, μή αναστρεψιμότητα που προκαλεί παράλληλα υποβάθμιση της ενέργειάς τους. Η εντροπία είναι μέγεθος σταθερό ή αυξανόμενο. Η αρνητική εντροπία είναι μέγεθος σταθερό ή μειούμενο.

7. Ας σημειωθεί ότι στις κοινωνικές επιστήμες ο όρος εντροπία σημαίνει τάση ενός συστήματος προς την αταξία και αποδιοργάνωση. Αντίθετα η τάση για επαναδιοργάνωση του συστήματος εκφράζεται με τον όρο αρνητική εντροπία.

8. Βλ. Γιάννη Νικολόπουλου, *όπ. παρ.*, σελ. 36 επ.

8α. Βλ. Πανταζή Τερλεξή, *Το Πολιτικό Σύστημα*, εκδ. ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1975, σελ. 294.

9. Βλ. Πανταζή Τερλεξή, *όπ. παρ.*, σελ. 77 επ. και σελ. 285. T. Parsons, *The Social System*, Glencoe, the Free Press, 1951. G. Almond and G. Bingham Powell, *Comparative Politics: A Developmental Approach*, Boston, Little, Brown and Co, 1966. G. Almond και James J. Coleman (eds.), *The Politics of Developing Areas*, Princeton University Press, New Jersey, 1971, σελ. 3-64, όπου η εισαγωγή με τίτλο "*A Functional Approach to Comparative Politics*", γραμμένη απ' τον G.A. Almond.

10. Βλ. Πανταζή Τερλεξή, *όπ. παρ.*, σελ. 79.

11. Βλ. N. Timasef, *Ιστορία Κοινωνιολογικών Θεωριών*, Gutenberg, Αθήνα, 1976, Τομ. Α, σελ. 109, επ., σελ. 112 επ., σελ. 119 επ., σελ. 71-74.

12. Βλ. Β. Φίλια, *Όψεις της Διατήρησης και της Μεταβολής του Κοινωνικού Συστήματος*, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1980, τομ. Α', σελ. 149-150. Π. Τερλεξή, *όπ. παρ.*, σελ. 58-59.

13. Βλ. G. Almond and G. Bingham Powell, *Comparative Politics: A Developmental Approach*, *όπ. παρ.*

14. Βλ. C. Wright Mills, *The Sociological Imagination*, Oxford University

- Press, N. York, 1959, σελ. 33 (Grand theory), σελ. 60 (Abstracted Empiricism).
15. Βλ. *Φιλοσοφία και Επιστήμες*, Πρακτικά Συνεδρίου, Νο 1, Αθήνα, 1988, σελ. 195 επ.
16. Βλ. Max Weber. *Δοκίμια επί της Θεωρίας των Κοινωνικών Επιστημών*, ΕΚΚΕ, Αθήνα, 1972, Τομ. Α', σελ. 28 επ. και 53 επ.
17. T.B. Bottomore, *Κοινωνιολογία*, Guttenberg, Αθήνα, 1973, σελ. 64. J.S. Mill, *A System of Logic*, 10η έκδοση, Longman Green and Co, London, 1879, βιβλίο III, Κεφ. 12. K.R. Popper, *The Logic of Scientific Discovery*, London 1960.
18. Βλ. Κάρλ Μαρξ – Φρ. Ένγκελς, *Γερμανική Ιδεολογία*, Guttenberg, 4η έκδοση, Τομ. 1ος, σελ. 66, και σελ. 81-82.
19. Βλ. Πανταζή Τερλεξή, όπ. παρ., σελ. 298.

